

Л. Т. Швидун

доктор філософії, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

О. В. Іващенко

кандидат філософських наук, доцент,
декан факультету «Образотворче мистецтво»
Харківської державної академії дизайну і мистецтва

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Статтю присвячено актуальному питанню формування та розвитку громадянської компетентності майбутніх педагогів в умовах сучасних українських реалій. Зазначено, що джерельна база з питань становлення, розвитку та вдосконалення громадянської компетентності майбутнього педагога представлена численними методичними напрацюваннями, науковими розвідками, закріплена в нормативно-правових документах. Аналіз наукової літератури з даної проблеми показав, що вивченням проблем формування громадянської компетентності займалися як зарубіжні, так і українські науковці. У статті констатовано, що громадянська компетентність є важливою складовою професійної компетентності педагога Нової української школи. Чільне місце, крім змістового наповнення та структурної моделі громадянської компетентності, приділяється питанню щодо визначення критеріїв, показників та індикаторів, які б дозволили з'ясувати рівень сформованості громадянської компетентності, наприклад, майбутніх учителів початкових класів. Освіченість, наявність у майбутнього педагога великого обсягу знань, умінь та навичок не може бути універсальним критерієм сформованості громадянської компетентності. Увагу сфокусовано на висвітленні теоретичних засад феномену громадянської компетентності, з'ясуванні чинників, що сповільнюють або прискорюють процес становлення та розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога. Зроблено спробу розглянути громадянську компетентність як невід'ємну складову професійної компетентності педагога, яка формується як протягом його навчання у закладі вищої освіти, так і в позанавчальний час, має свою структуру та змістове наповнення. Акцентовано увагу, що громадянська компетентність включає розвиток цінностей, зокрема, патріотизму, демократизму, людської гідності, громадянської активності, дисциплінованості, відповідальності, рівності тощо. Звернено увагу на практичну площину даного питання. На думку авторів російська агресія проти України, як це не парадоксально, прискорила процеси демократичних перетворень в освітній галузі. Освіта може стати однією з тих інституцій, що допоможуть активізувати процеси формування та розвитку громадянської компетентності, але для успішного вирішення цього завдання вона (освіта) повинна позбутися колоніального шлейфу, повинна не просто відповідати сучасним запитам соціуму, а вести за собою суспільство, бути на крок попереду нього.

Ключові слова: компетентність, громадянська компетентність, майбутні педагоги, Нова українська школа, вчителі початкових класів, реформуванням системи освіти, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Громадянська компетентність є важливою складовою професійної компетентності педагога Нової української школи. Адже «освіта має відігравати більшу роль, ніж просто передавати академічні знання, вона має формувати громадянські цінності, виховувати активних громадян, які можуть приймати свідомі рішення, розуміти і реагувати на виклики суспільства» [7, с. 342]. Особливого значення набуло дане питання в час сьогоденної російсько-української війни. Сучасному національному соціумові потрібні педагоги, які «мають бути здатні

виховувати у школярів прагнення до справедливості, поваги до інших, толерантності та взаєморозуміння. Показувати власний приклад активної участі у громадському житті, розвивати навички співпраці, лідерства, навчати дітей бути відповідальними членами суспільства» [7, с. 343]. Тому пріоритетним завданням у контексті професійної підготовки майбутніх педагогів є питання формування педагога-громадянина, що займає активну життєву позицію, а «високий рівень громадянської свідомості є не просто елементом загальної культури, а й показником професійної придатності та

передумовою успішної реалізації освітньої функції майбутньої професійної діяльності» [6, с. 30].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Джерельна база з питань становлення, розвитку та вдосконалення громадянської компетентності педагога представлена численними методичними напрацюваннями, науковими розвідками, закріплена в нормативно-правових документах, зокрема: у Національній доктрині розвитку освіти, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та інших. Закон України «Про освіту» фокусує увагу на тому, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [8]. Можемо констатувати, що «компетентнісний підхід законодавчо визначено базовим для української освіти, а формування громадянської компетентності є одним із центральних завдань нової української школи» [2, с. 5].

Вивченням проблем формування громадянської компетентності займалися як зарубіжні, так і українські науковці. Серед українських учених заслуговують на увагу наукові розвідки Р. Арцишевського, Т. Бакка, Н. Бібік, П. Вербицької, Н. Дерев'янка, І. Єрмакова, І. Жадан, І. Зязюна, О. Кучер, О. Кошолоп, Т. Ладиченко, М. Михайліченко, Н. Мельник, О. Овчарук, В. Оржеховського, о. Пометун, О. Сухомлинської, К. Чорної, О. Шестопалюк та інших. Ними досліджено питання формування та розвитку громадянської освіти, проблеми становлення громадянської компетентності, визначено шляхи її розвитку та вдосконалення тощо.

Незважаючи на те, що питання формування та розвитку громадянської компетентності не нове, існує велика кількість наукових досліджень, практичних розробок, аналіз наукових джерел показав чимало проблем у цій площині. Актуальність теми також загострюється реформуванням системи загальної середньої освіти в контексті Нової української школи (далі – НУШ), необхідністю деколонізації національної освітньої галузі тлі масштабної російської агресії проти України.

Тому **метою статті** є висвітлення теоретичних засад феномену громадянської компетентності, з'ясування чинників, які уповільнюють або прискорюють процес становлення та розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. Логіка дослідження потребує конкретизації феноменології компетентності та теоретичного аналізу поняття «громадянська компетентність педагога».

Дослідники В. Берека, А. Галас трактують компетентність як «здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою вирішення певних життєво важливих проблем» [9, с. 14].

На думку дослідника М. Армстронга поняття «компетентність» можна розглядати з двох сторін: корисний для опису такого типу поведінки (тих його аспектів), який потрібен організації для досягнення високого рівня ефективності та опису тих знань і умінь, які очікуються від працівника для ефективного виконання його обов'язків» [Bowden]. «Більшість дослідників, стверджує Н. Бібік, «компетентність» розглядають як оцінну категорію, яка характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження» [1, с. 48].

Закон України «Про освіту» визначає «компетентність» як «динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [8].

Не секрет, що процес формування компетентностей стосується не лише здобувачів освіти з числа учнівської молоді, а й майбутніх педагогів, адже лише компетентний педагог здатний сприяти становленню та розвитку компетентного здобувача освіти. Не випадково «Нова українська школа» – школа компетентностей, у якій приділяється велика увага формуванню ключових компетентностей, до яких відноситься громадянська компетентність, змістом якої «виступає формування відповідального громадянина, що поважає права людини, вміє критично мислити, розуміє особисту відповідальність за долю держави та народу, розуміє необхідність громадянської участі у процесі вирішення різних проблем місцевої громади» [5]. Тому особливого значення набуває питання формування та розвитку громадянської компетентності у майбутніх педагогів, які після закінчення закладу вищої освіти формуватимуть цю компетентність в учнів, «формування громадянської компетентності як готовності діяти в освітньому процесі може здійснюватись виключно в спільній діяльності вчителя й учня і може повною мірою виявлятися лише в реальній життєвій ситуації» [10, с. 37].

У науковій літературі існують різні підходи щодо розуміння громадянської компетентності. Наведемо приклади деяких трактувань цього поняття.

Зокрема, І. Жадан визначає громадянську компетентність «як інтегративну характеристику особистості, що свідчить про ступінь її готовності до ефективного виконання ролі громадянина, і зумовлюється рівнем сформованості компетентностей (якостей, здатностей та готовностей)» [2, с. 11]. «Громадянська компетентність є інтегративною характеристикою особистості, що уналежнює певний рівень її готовності до активного здійснення її життя [10, с. 39].

Н. Мельник розглядає питання «формування громадянської компетентності майбутнього педагога ... як набуття знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально етичних цінностей, які дозволять усвідомлено, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські обов'язки та права у суспільно-політичній та навчальній діяльності, користуватися свободами, займати активну громадянську позицію з метою розвитку демократичного суспільства, бути патріотом своєї держави, шанобливо ставитися до народів і культур інших країн» [4, с. 133].

Ми суголосні з Т. Шевчук у плані трактування поняття «громадянська компетентність», яка розуміється «як сукупність освітніх елементів, що складається з системи знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною і державою. ... Громадянську компетентність фахівця формують його громадянська зрілість, громадянська культура та громадянська позиція» [14, с. 85–86].

На нашу думку, громадянську компетентність варто розглядати як невід'ємну частину професійної компетентності педагога, що формується як протягом його навчання у закладі вищої освіти, так і в позанавчальний період, має свою структуру та змістове наповнення. Ми вважаємо, що існує тісний взаємозв'язок між аксіологічним виміром освіти і розвитком громадянської компетентності. «І якщо стосовно загального дизайну громадянської компетентності в науковій спільноті сьогодні майже не виникає дискусій, то питання ключових компетентностей є доволі дискусійним, зокрема й через те, що розробляється науковцями в різних ціннісних координатах, відповідно до культурних пріоритетів, особливостей економічної, політичної, соціальної ситуацій тощо» [2, с. 10].

Крім того, варто розуміти, що «зміст громадянської компетентності здобувачів освіти на різних ступенях закладу відрізняється рівнем знань та

вмінь, що проявляється в поведінці та оціночних судженнях. Громадянська компетентність майбутніх педагогів є складником їх громадянської культури, більше того, їх загальної культури» [3, с. 59], яка включає розвиток цінностей, зокрема, патріотизму, любові до Батьківщини, демократизму, людської гідності, громадянської активності, дисциплінованості, відповідальності, рівності, чесності, принциповості, справедливості, верховенства права, поваги тощо. Тому освітяни, у тому числі й педагоги-дошкілля, учителі-предметники, класоводи «мають як на практиці відповідати стандартам громадянської компетентності – відповідно позиціонувати себе в суспільстві, так і реалізувати у своїй професійній діяльності. Володіння передбачає насамперед: обізнаність і розуміння нормативно-правової бази, зміст рамки компетентностей Ради Європи для розвитку культури демократії в освітньому просторі, цінностей громадянської освіти, сутності громадянської компетентності, що визначає концепція Нової української школи; вміння будувати навчання на цінностях демократичної культури; знайомство зі змістом компетентностей для розвитку культури демократії та вміння формувати ці компетентності у здобувачів освіти; володіння практичними інструментами та чіткими кроками формування громадянської компетентності в учнів тощо» [3, с. 59]. Варто зауважити, що в науковому світі немає єдиного розуміння структури громадянської компетентності. Наприклад, І. Жадан, «підсумовуючи результати аналізу структурних моделей громадянської компетентності, ... вирізняє три підходи до їх конструювання: у рамках першого підходу структура компетентності представлена переліком компетентностей або упорядкована відповідно до логіки їх формування – від знань, цінностей, ставлень – до готовності і здатності (В. Піддячий, О. Майданик, І. Трофімова, О. Власенко та ін.); другий підхід ґрунтується на визначенні індикаторів сформованості громадянської компетентності як системи здатностей, що забезпечує виконання функцій громадянина (такою є модель Р. Чулкової); прихильники третього підходу «прив'язують» структурні елементи компетентності до етапів реалізації ролі громадянина (як, наприклад, Х. Мюнклер)» [2, с. 20].

Крім змістового наповнення та структурної моделі громадянської компетентності, цікавим та таким, що потребує додаткового дослідження є питання щодо визначення критеріїв, показників та індикаторів, які б дозволили з'ясувати рівень сформованості громадянської компетентності у різній категорії здобувачів педагогічної освіти, наприклад, у майбутніх учителів початкових класів.

У цьому контексті варто акцентувати увагу, що «громадянська компетентність – динамічне утво-

рення, яке змінюється в процесі набуття особою (групою, спільнотою) досвіду соціальної взаємодії, розширення спектру проблем, які потребують вирішення, тощо» [2, с. 25], тому освіченість, наявність у майбутнього педагога великого обсягу знань, умінь та навичок не може бути універсальним критерієм сформованості громадянської компетентності. «... громадянська компетентність не може бути сформована в результаті засвоєння знань та умінь навіть найвищого рівня, вона передбачає насамперед наявність певного рівня соціально-психологічних здатностей [2, с. 25]. Питання підходу до оцінювання громадянської компетентності досліджували В. Піддячий (індикативна модель із здатностями-індикаторами), Х. Мюнклер (оцінювання за певними ознаками), Т. Ремех («переважають наміри, бажання, прагнення, усвідомлення (для мотиваційного і ціннісного компонентів), знання – для когнітивного, уміння – для операційно-діяльнісного» [2, с. 22]), В. Степаненко (здатність до самоорганізації, самокритичність та саморефлексія), Р. Даль (уявлення «про суспільне благо», емпатія і співпричетність). Нам імпонують індикатори, розроблені І. Жадан, які «не лише поглиблюють уявлення про сутність громадянських компетентностей, а й можуть використовуватися в конструюванні дослідницького інструментарію» [2, с. 31], зокрема, сформовано «загальний перелік показників та індикаторів виокремлених компетентностей» [2, с. 27]. Це, власне: «показники та індикатори розвитку ціннісних компетентностей», тобто цінність свободи, законності, солідаризації, взаємоповаги, співробітництва; «показники та індикатори мотиваційних компетентностей», що включають – активність, досягнення як особистого, так і спільного блага, самоорганізацію; «показники та індикатори когнітивних компетентностей», насамперед, це критичне сприйняття інформації; «показники та індикатори ставленнєвих компетентностей», які передбачають соціальну відповідальність, соціальний інтерес, толерантність до невизначеності, соціальну довіру.

Варто зауважити, що розвиток суспільства та зміни, які відбуваються в ньому, зумовлюють зміни у розумінні поняття громадянина, його функцій тощо, тому критерії щодо визначення рівня сформованості громадянської компетентності, зокрема, «які компетентності є необхідними і достатніми для ефективного громадянства, а отже, і ... чинники та засоби їх розвитку» [2, с. 31] можуть змінюватися та коригуватися. У рамках дослідження чинників, які пришвидшують або сповільнюють розвиток громадянської компетентності варто звернутися, на нашу думку, до наукових праць, які вивчають питання мотивації, мети, можливостей, впливу соціуму на людину, їхню взаємодію та адаптацію.

Зупинимось на деяких причинах, які можуть гальмувати розвиток громадянської компетентності. Тут ми повністю поділяємо думку І. Жадан, «... а саме: а) немає умов для набуття досвіду бажаних практик; б) бракує знань про те, у який спосіб можна це зробити (невідомі алгоритми оцінювання, недостатньо аналітичних умінь, обмежений доступ до необхідної інформації тощо); в) низька мотивація, недостатнє (або негативне) підкріплення з боку середовища; г) бракує зразків компетентної поведінки; д) оточення продукує моделі поведінки, коли деклароване «як має бути» і реальне «як є насправді» займають протилежні полюси континууму» [2, с. 91].

Освіта може стати однією з тих інституцій, що допоможуть активізувати процеси формування та розвитку громадянської компетентності, але для успішного вирішення цього завдання вона (освіта) повинна позбутися колоніального шлейфу, повинна не просто відповідати сучасним запитам соціуму, а вести за собою суспільство, бути на крок попереду нього. Особливо гострого звучання ця вимога набула у період російсько-української війни, «школа воєнного часу не повинна підміняти природне штучним, а живе – неживим. Вона не повинна затуляти щирі спонукання спущеним згори обов'язком. І не повинна забувати про те, що незграбний і фальшивий офіціоз приносить набагато більше шкоди, ніж користі» [5]. Тому, враховуючи сучасні українські реалії, освітній процес потребує суттєвої модернізації як у межах змісту, так і в плані його організації та реалізації. Говорячи про громадянську компетентність, розуміємо, що вона, насамперед, має формуватися на добровільних засадах, а не з примусу. Варто звернути увагу, що російська агресія проти України, як це не парадоксально звучить, прискорила процеси демократичних перетворень в освітній галузі, зумовила «переосмислення та розставлення нових акцентів в освітньому процесі, застосування нових моделей та методів у роботі з учнями» [13, с. 74] та майбутніми педагогами. Цікаву, на наш погляд, динаміку позитивного зростання розвитку громадянської компетентності вчителів виявили викладачі кафедри історичної та громадянської освіти Київського університету імені Бориса Грінченка у рамках проведення моніторингового дослідження педагогів у квітні 2023 року. Зокрема, «88% учителів вважають розвиток громадянської компетентності пріоритетним для себе особливо в умовах військової агресії рф в Україні, більшість з них зазначає, що формування громадянської компетентності учнів є також однією з головних компетентностей здобувачів освіти під час війни» [11, с. 69].

Освіта, будучи потужним інструментом у захисті прав людини, суттєво впливаючи на соціалізацію людини, разом із сім'єю формує світогляд здобу-

вача освіти, його цінності та погляди. Сьогодні, як ніколи раніше, гостро постало питання розбудови якісної сучасної національної освіти, яка стала б ресурсом для формування, удосконалення громадянської компетентності, «ідеться насамперед про громадянську ідентичність, ініціативність, лідерство, соціальний інтерес, громадянську відповідальність, самокритичність, саморефлексію. Найбільш «слабкими ланками» громадянськості виявилися готовність до партиципації, практичної реалізації знань і вирішення проблем; спрямованість на солідаризацію, досягнення не лише особистого, а й спільного блага, врахування інтересів і потреб інших» [2, с. 4].

Одна з головних ролей у системі освіти по праву належить педагогові (вихователю-дошкільнику, класоводові, вчителю-предметнику, викладачеві), який повинен допомагати учням формувати «своє сприйняття світу і навколишнього середовища. ... виховувати у школярів прагнення до справедливості, поваги до інших, толерантності та взаєморозуміння. Показувати власний приклад активної участі у громадському житті, розвивати навички співпраці, лідерства, навчати дітей бути відповідальними членами суспільства» [7, с. 343]. Оскільки громадянська компетентність тісно пов'язана з життєвою компетентністю, то вона «поєднує громадянське, моральне та національно-патріотичне виховання» [7, с. 341]. Зазначимо, що у майбутнього вчителя має бути «сформований національний культурний простір, у якому немає місця пострадянським рудиментам з його «штучними» підміненими так званими цінностями» [12, с. 178], це має бути новий учитель, учитель-громадянин, учитель-патріот, учитель із сформованою на високому рівні громадянською компетентністю, соціально зрілий педагог. Лише тоді ми отримаємо дійсно нову школу.

Можемо підсумувати, що формування громадянської компетентності майбутніх учителів є важливим завданням закладів вищої освіти, яке може бути реалізоване через практичні підходи. Це може бути «введення спеціальних курсів, модулів, практичних вправ, проєктів, рольових ігор, дебатів, взаємодію з громадськими організаціями, рефлексію, дискусії, а також відображення прикладу самого вчителя» [7, с. 341].

Дослідниця Т. Ремех описує практичні підходи, які доцільно застосовувати у роботі із здобувачами освіти різного рівня:

1. Курси та модулі з громадянської освіти. В освітніх програмах для майбутніх учителів початкової школи слід включати спеціальні курси або модулі, які зосереджені на розвитку громадянської компетентності. Ці курси можуть охоплювати такі теми, як права людини, демократія, громадянська участь, етика та соціальна справедливість.

2. Практичні вправи та проєкти. Педагогам слід надавати можливості для практичного застосування громадянських навичок. Це можуть бути проєкти з аналізу громадських проблем, організація громадських заходів або участь у благодійних акціях. Ці активності допоможуть учителям побачити, як громадянська компетентність може бути впроваджена в реальному житті.

3. Рольові ігри та дебати. Вони є ефективними інструментами для розвитку громадянської компетентності, допомагають учням розігравати різні ситуації, де вони можуть виявити свою здатність до аргументації, просування поглядів та співпраці з іншими.

4. Взаємодія з громадськими організаціями. Педагог може організовувати зустрічі з представниками громадських організацій або запрошувати їх в якості гостя на уроках. Це дозволить учням почути реальні історії та досвід від активних громадян і вчитися від них. Взаємодія з громадськими організаціями також може сприяти залученню учнів до громадської діяльності та вихованню у них почуття громадянської відповідальності.

5. Рефлексія і дискусії. Важливо створювати можливості для рефлексії і обговорення громадянських питань. Учні мають мати можливість висловлювати свої думки, обговорювати конкретні теми та розуміти різні погляди. Учителі можуть створювати безпечне та сприятливе середовище для цих дискусій, де кожен голос слухається та поважається.

6. Приклад учителя. Найважливішим елементом формування громадянської компетентності є сам приклад учителя, який має бути активним громадянином, проявляти громадянську участь, показувати відповідальність і етичне поведіння. Вони мають бути моделлю громадянських цінностей та демонструвати, як громадянські навички можуть бути застосовані в реальному житті [10, с. 35].

До практичних підходів щодо формування та розвитку громадянської компетентності майбутніх педагогів варто віднести також: студентське самоврядування, студентські осередки/центри, волонтерство, надання посильної допомоги внутрішньо переміщеним особам, співробітництво з державними органами, засобами масової інформації, вивчення історії України, її Збройних Сил тощо.

Отже, становлення та розвиток громадянської компетентності – це систематичний та послідовний процес, який має викладатися не лише при вивченні різних предметів, а також включати побудову на демократичних цінностях усієї життєдіяльності майбутніх педагогів, залучення їх до громадянської участі у соціальному, політичному, культурному, економічному житті країни.

Висновки і пропозиції. Таким чином, дослідивши теоретичні засади феномену громадян-

ської компетентності, чинники, які сповільнюють або прискорюють процес становлення та розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога, ми прийшли до певних висновків.

По-перше, процес формування компетентностей стосується не лише здобувачів освіти з числа учнівської молоді, а й фактичних та майбутніх педагогів, адже лише компетентний педагог здатний сприяти становленню та розвитку компетентного здобувача освіти.

По-друге, у Новій українській школі, школі компетентностей, приділяється велика увага формуванню ключових компетентностей, до яких відноситься громадянська компетентність. Однак, щоб отримати дійсно нову школу, маємо сформувати нового вчителя, учителя-громадянина, учителя-патріота, учителя із сформованою на високому рівні громадянською компетентністю. Тому становлення громадянської компетентності майбутніх учителів є важливим завданням закладів вищої освіти.

По-третє, у науковій літературі існують різні підходи щодо розуміння громадянської компетентності. Ми трактуємо громадянську компетентність як невід'ємну частину професійної компетентності майбутнього педагога, яка формується як протягом його навчання у закладі вищої освіти, так і в позанавчальний час, має свою структуру, змістове наповнення, індикатори, чинники, які пришвидшують або сповільнюють розвиток громадянської компетентності.

Подальші дослідження будуть у площині визначення та вивчення критеріїв, показників та індикаторів, які б дозволили з'ясувати рівень сформованості громадянської компетентності майбутніх педагогів.

Список використаної літератури:

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ, 2004. С. 45–50.
2. Жадан І. В. Громадянська компетентність: соціальні очікування і реальності: монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної соціальної та політичної психології. Кропивницький, 2022. 110 с.
3. Ковальчук І. Л., Марчук С. С., Чемерис І. В. Формування громадянської компетентності у майбутніх учителів початкових класів засобами сучасної правової культури. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. Вип. 2 (49). С. 57–61.
4. Мельник Н. І. Цінності громадянської компетентності як базові у професійній підготовці майбутніх вихователів. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2018. № 2. С. 3–10.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/TzHSyLV> (дата звернення: 10.07.2024).
6. Пархоменко Т. Формування громадянської компетентності майбутніх педагогів засобами історичної освіти. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 2021. Вип. 9. С. 30–34.
7. Поліщук О. А. Формування громадянської компетентності у майбутніх вчителів початкової школи. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2023. № 10 (28). С. 341–347.
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 26.07.2024).
9. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для вчителів / Автори-упоряд.: В. Є. Берека, А. В. Галас. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.
10. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41.
11. Савченко С. В., Олексенко С. В. Громадянська компетентність як важлива складова фахового зростання сучасного вчителя. URL: https://www.researchgate.net/publication/375633422_Gromadanska_kompetentnist_ak_vazлива_skladova_fahovogo_zrostanna_sucasnogo_vcitela (дата звернення: 10.07.2024).
12. Швидун Л. Роль освіти та вчителя в аксіологічному аспекті буття. Актуальні питання соціально-гуманітарної середньої та вищої освіти: матеріали IV Всеукр. наук.-практичн. конфер. з міжнародною участю. 21 квітня 2023 року, Дніпро–Любляна: КЗВО «ДАНУ ДОР», Україна – University of Ljubljana, Slovenia, 2023. 200 с.
13. Швидун Л. Про громадянську компетентність сучасного вчителя. Розвиток громадянської компетентності педагогів в умовах реформування системи освіти: матеріали Першої Всеукраїнської наук.-практ. конфер. 10 квітн. 2024 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНУ ДОР», 2024. 156 с.
14. Шевчук Т. Є. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців. *Молодий вчений*. 2018. № 4.1 (56.1). С. 85–88.
15. Bowden John. Competency Based Education. Neither a Panacea nor a Pariah. URL: www.crm.hct.ac.ae/events/archive/tend.018.bowden.html (дата звернення: 26.07.2024).

Shvydun L., Ivashchenko O. Formation of civic competence of future teachers in the conditions of modern ukrainian realities

The article is devoted to the topical issue of the formation and development of civic competence of future teachers in the conditions of modern Ukrainian realities. It is noted that the source base on the issues of formation, development and improvement of civic competence of the future teacher is represented by numerous methodical studies, scientific researches, fixed in normative and legal documents. The analysis of the scientific literature on this issue showed that both foreign and Ukrainian scientists were engaged in the study of the problems of the formation of civic competence. The article states that civic competence is an important component of the professional competence of a teacher of the New Ukrainian School. A prominent place, in addition to the content and structural model of civic competence, is given to the issue of defining criteria, indicators and indicators that would allow to find out the level of formation of civic competence, for example, of future primary school teachers. education, the presence of a large amount of knowledge, abilities and skills in the future teacher cannot be a universal criterion for the formation of civic competence. Attention is focused on elucidating the theoretical foundations of the phenomenon of civic competence, clarifying the factors that slow down or accelerate the process of formation and development of civic competence of the future teacher. An attempt was made to consider civic competence as an integral part of a teacher's professional competence, which is formed both during his studies at a higher education institution and in extracurricular time, has its own structure and content. It is emphasized that civic competence includes the development of values, in particular, patriotism, nationalism, democracy, human dignity, civic activity, discipline, responsibility, equality, etc. Attention is drawn to the practical aspect of this issue. According to the author, Russian aggression against Ukraine, paradoxically, accelerated the processes of democratic transformations in the educational sector. Education can become one of those institutions that will help activate the processes of formation and development of civic competence, but in order to successfully solve this task, it (education) must get rid of the colonial train, must not just meet the modern demands of society, but lead society, be one step ahead ahead of him.

Key words: *competence, civic competence, future teachers, the New Ukrainian school, primary school teachers, reforming the education system, the Russian-Ukrainian war.*